

Landsbygd i centrum

Nr: 2
Augusti 2024

EN TIDNING FÖR DIG INOM JORDBRUK OCH LANDSBYGD FRÅN LÄNSSTYRELSEN I STOCKHOLMS LÄN

Stora fåglar ger lantbrukare problem

Små gräsytor
– stora miljövinster

Visionärer och
vinnare

Förebygg
leriga hagar

Innehåll

- 3** Ledare
- 4** Vinnare av framtidsstipendium
- 6** Stora fåglar ger lantbrukare problem
- 6** Hjälp oss kartlägga mink i Stockholms skärgård
- 7** Sollentuna kommun bekämpar jätteloka
- 8** Små gräsytor – stora miljövinster
- 10** Det här gäller när lantbruksdjur går ute
- 11** Så förebygger du leriga och dåliga hagar
- 13** Information om jordbrukarstöd och stöd i den strategiska planen
- 14** Kurser och rådgivning
- 14** Jordförvärvstillstånd
- 16** Hej Emma Andersson

Landsbygd i centrum är en tidning från Länsstyrelsen Stockholm till dig som bor på eller engagerar dig i länets landsbygd. Med tidningen vill vi informera och inspirera för att främja landsbygdsutveckling, lönsammare gröna och blå näringar, bättre miljö, djurhälsa och ett rikare odlingslandskap. Genom reportage och information om möjligheter till stöd och kompetensutveckling hoppas vi att du lockas till läsning och handling. Landsbygd i centrum finansieras delvis med stöd från landsbygdsprogrammet 2014–2020 och strategisk plan för EU:s gemensamma jordbrukspolitik 2023–2027.

LEDARE

Hållbar beredskap

Nu duggar utredningar och seminarier tätt på temat om att öka landets beredskap och förmåga i händelse av kris och krig. Nyligen kom bland annat utredningen om Livsmedelsberedskap för en ny tid ut på remiss. Betänkandet innehåller ett nytt systemperspektiv på hur ansvarsfördelningen för livsmedelsförsörjningen ska organiseras. Utgångsläget är att kommunerna ska få ett större ansvar för att tillgodose livsmedelsbehovet för hela befolkningen i kommunen, inte enbart måltidsverksamheten som bedrivs inom den offentliga verksamheten. Utredningen fokuserar inte på primärproduktionen men det är utan tvekan ett viktigt område för att stärka vår beredskap.

Länsstyrelsen arbetar systematiskt inom olika områden för att bidra till att bygga upp det civila försvaret och är en av totalt 60 olika beredskapsmyndigheter som ingår i den nya myndighetsstrukturen som sjösattes 2022. Ett av flera områdena där länsstyrelserna är djupt involverade är livsmedelsförsörjning och dricksvatten. I den nya myndighetsstrukturen finns en särskild beredskapssektor där Länsstyrelserna tillsammans med Livsmedelsverket, Jordbruksverket, Naturvårdsverket och Statens Veterinärmedicinska Anstalt arbetar för att stärka de områden som ingår i sektorn, livsmedelsförsörjning, dricksvatten, avlopp och avfall.

Länsstyrelsen har under många år genom olika regeringsuppdrag arbetat med att stärka dessa områden. När det gäller livsmedelsförsörjning har vi arbetat med uppdrag kopplade till den nationella livsmedelsstrategin. Utgångsläget i den nationella strategin är att den svenska matproduktionen ska öka samtidigt som relevanta miljömål nås. Ambitionen som Länsstyrelsen arbetar efter är att hela livsmedelssystemet ska var resilient och långsiktigt hållbart. Genom att ha en livsmedelskedja som fungerar i fredstid så ökar sannolikheten att den fungerar i kristid. På så sätt skapas en hållbar beredskap.

Lönsamhet i företagen är en förutsättning för att skapa en hållbar beredskap. Det är en fråga som kommer att diskuteras bland annat på den nationella konferensen för livsmedelsstrategin under hösten. Därtill ser vi fram emot den uppdaterade livsmedelsstrategin 2.0 som också kommer lanseras i höst.

Lycka till med årets foder- och livsmedelsproduktion!

Stockholm den 16 maj 2024

Ulrika Lundberg

Landsbygdsdirektör

Landsbygd i centrum

Utgivare & redaktion

Länsstyrelsen i Stockholms län
Ulrika Lundberg (ansvarig utgivare)
Ylva Berry (projektledare, text, bild och form)
Veronica Felt (text)
Christina Fagergren (grafisk form)

Prenumeration

Om du vill få tidningen i din brevlåda eller det elektroniska nyhetsbrevet till din e-post tecknar du en kostnadsfri prenumeration via [Länsstyrelsens webbplats](https://www.lansstyrelsen.se/webbplats).

Kontakt

Länsstyrelsen Stockholms växel
010-223 10 00

Beskriv vad du vill ha hjälp med eller fråga direkt efter den du vill prata med.

E-post: landsbygdsutveckling.stockholm@lansstyrelsen.se
www.lansstyrelsen.se/stockholm

För frågor om SAM-stöden
0771-67 00 00

För anmälan av djur som far illa
010-223 11 20, telefontid vardagar klockan 9.30–11.30

Vid rovdjursangrepp på tamdjur
Ring Länsstyrelsens besiktningsman för rovdjursangrepp på 010-223 15 37 om du misstänker att tamdjur skadats av rovdjur. Telefonnumret är öppet dygnet runt.

Foto

Framsida

Mova Berglund på Kärrbo Prästgård
Foto: Anton Hedin

Innehållsförteckning

Torkanläggning: Erika Söderström

Gäss: Ingemar Parck

Mink: mostphotos.com

Tryck

Elanders Sverige AB

Länsstyrelsen
Stockholm

Vinnare av framtidsstipendium

Under Uppodlarnas årsmöte i februari delades Kjell och Ylwa Sjelins Framtidsstipendium ut till Kärrbo prästgård i Västmanland för deras gårdsbaserade vätgas och solel. Landsbygd i centrum har pratat med vinnarna.

Text: Ylva Berry. Foto: Greta Berglund

Kärrbo prästgård ägs och drivs av familjen Berglund/Andersson som jobbar för att sköta gården på ett så hållbart sätt som möjligt. De strävar efter att ta hand om landskapet och driva en hållbar livsmedelsproduktion samt att vara en hubb för lokala företag. Just nu verkar sju

olika företagare på gården – de har kor, får och hästar, andelsjordbruk, grönsaksodling och snittblomsodling utan kemikalier och konstgödsel, biodling, fårproduktion, stuteri, veterinärverksamhet, äppelmusteri, en gårdsbutik, en webbutik och snart ett eget mejeri!

Men det som har gett dem Uppodlarnas pris är en annan del av verksamheten. Pär Lindqvist, ordförande i Uppodlarna, berättar om varför de valde just Kärrbo prästgård.

– Deras gårdsbaserade vätgas och solel är det vi tycker är deras

viktigaste insats – att de jobbar för att bli självförsörjande på energi.

Fossil omställning

Lantbrukaren och vinnaren Ulf Andersson vill bidra till den fossilfria omställningen för att rädda klimatet. Han drömmer om att lantbrukare med hjälp av solceller på åkermark, utan att minska matproduktionen, ska producera el, värme och vätgas.

– Jag vill att vår bondgård, och på sikt andras, ska bli både självförsörjande på energi och leverantörer av energi till samhället, säger Ulf. Elen kan vi själva använda eller sälja, och värme som uppstår i processen ska användas till mejeri, bageri, musteri, torkning av hö och varmvatten i bostäder. Vätgasen tankar vi i våra bilar och traktorer. På sikt skulle vi och andra lantbrukare även kunna bidra med vätgas till landets tankstationer för fordon.

– Det känns fantastiskt bra att ha vunnit framtidsstipendiet, fortsätter han. Men ännu bättre att vi nu ser ketchup-effekten efter allt arbete – det börjar hända grejer. Nu har delarna till vätgasanläggningen börjat komma, vilket är underbart och i solparken skördar vi energi motsvarande 400 000 kilowattimmar per hektar samtidigt som vi kan fortsätta odla.

Mova Berglund som är Ulfs dotter och en av eldsjälarna på gården och tillsammans med sin familj sköter gårdens fårbesättning fick frågan hur det kommer sig att de satsade på gårdsbaserad vätgas och solel.

– Det är väl alla lantbrukares dröm att bli självförsörjande på energi, men pappa har det driv som behövs för att lyckas med det. Han har kämpat för hållbarhet så länge och nu händer det. Vi är så stolta över honom!

//
Det är väl alla lantbrukares dröm att bli självförsörjande på energi, men pappa har det driv som behövs för att lyckas med det

Mova Berglund hos fåren.

Agrivoltaics

För att kunna bygga vätgas-anläggningen så startade Ulf den ideella föreningen Lagra solenergi för att ta emot donationer från allmänheten som vill stötta den första vätgas-anläggningen i Sverige som drivs av en agrivoltaic.

Agrivoltaics innebär att man på samma åkermark kombinerar solenergiproduktion med jordbruk. Solpaneler installeras ovanför eller bredvid grödor, vilket möjliggör en samtidig produktion av solenergi och jordbruksprodukter.

Målet för föreningen var att fungera som en snabb pådrivare till den fossilfria omställningen genom att bygga Sveriges första småskaliga energianläggning som omvandlar och lagrar solenergi i form av grön vätgas.

– Ju snabbare den första anläggningen blir verklighet, desto snabbare kommer priset på småskaliga vätgas-anläggningar att sjunka så att grön klimatomställning sätter fart på riktigt, men tyvärr har jag bara fått in några tusen kronor på det kontot, säger Ulf.

Viktig forskning

– Att vi nu har en anläggning på gång beror på att jag och ytterligare fem kunniga entusiaster från näringslivet har inspirerat oss själva samt Hans-Olof Nilsson som grundade Nilsson Energy och danska företaget Hymeth till att donera/låna ut de viktigaste delarna för att bekosta en komplett vätgas-anläggning, säger Ulf. De pengar som fattas löser vi löpande på gården.

De har också samarbetat med ett företag som lagrar vätgas i berggrunden för att i framtiden få ner kostnaden för lagring av vätgas från sommar till vinter.

– I princip sker detta utan stöd från myndigheter eller organisationer, säger Ulf. Jag har inte tid att vänta.

Kjell och Ylwa Sjelins framtidsstipendium

Kjell och Ylwa Sjelins Framtidsstipendium ska vara "Ett uppmärksammande av praktiska gärningar och/eller visionära idéer, med bäring på ekologiskt lantbruk och hållbara framtidslösningar. Stipendiet ska sporra både mottagare och andra i arbetet för en resilient framtid för hela planeten."

Kandidaterna nomineras årligen från hela landet och Uppodlarna (de ekologiska lantbrukarna i Uppland) utser en vinnare. Det ska vara en visionär idéspruta vars tankar behöver nå ut till flera, eller en uppfinningsrik ekobonde som tänker stort in i framtiden.

Kjell Sjelin var en lantbrukare i Uppsala län som gick bort 2022 och som lämnat så stora avtryck att man inrättat ett framtidsstipendium. Tidigt förstod Kjell och Ylwa behovet av att ställa om sitt lantbruk i en mer hållbar riktning, och kom att bli pionjärer inom det hållbara lantbruket. Under årens lopp kom Kjell tillsammans med Ylwa att starta en mängd olika försök på sin gård utanför Vattholma och flera fältförsök ihop med Sveriges Lantbruksuniversitet. Som exempel kan nämnas mobila hönsbuskar och utegrisar, där grisarna fick "gå på skogen" som markberedare och hönsen fick gå som ogrärensare och gödselspridare på åkrarna. Kjell experimenterade också med många olika sorters grödor och växtföljder, bland annat olika kulturspannmål och på senare år allt fler perenna grödor i syfte att finna grödor som är mer torkresistenta, har litet behov av gödning och har förmåga att binda kol i marken.

Först ut att få stipendiet (2023) var Skilleby trädgård med sina alléodlingar och perenna grödor.

Läs mer om Kjell och Ylwas projekt på www.agroforestry-vattholma.se.

Läs mer om Uppodlarna på www.uppodlarna.wordpress.com.

Läs mer om Kärbo prästgård på www.karbobprestgard.se.

Anläggningar anmäls för samråd enligt miljöbalken 12 kap. 6§ till Länsstyrelsen.

Det är alldeles för bråttom att ställa om till ett fossilfritt samhälle och där kan lantbruket spela en nyckelroll.

Däremot är gårdens agrivoltaiska solpark ett samarbete med Mälardalens universitet (MDU). Sedan början av 2021 ett forskningsprojekt tillsammans med MDU där de testar sätt att ha solceller på jordbruksmark med odling. Solpanelerna är monterade vertikalt så att marken kan användas för odling, och avståndet mellan raderna är uträknat för att det ska gå smidigt att plöja och skörda med gårdens maskiner. En frågeställning är om skuggningen kan ge ökad skörd vid torrare väderlek, som vi ju troligen kommer att se mer av.

– Vi ser positiva effekter med skuggningen och det är lätt att köra emellan, precis som vi planerade, säger Mova.

Den första vertikala parken ger 35 kilowatt och nyligen färdiga solföljare

(en anordning som orienterar solpanelerna mot solen) 25 kilowatt. Senare i sommar kommer ett agrivoltaicsystem på 25 kilowatt som man kan köra under med maskiner samt flytande solpaneler till en damm med kommande fiskodling.

– Totalt kommer det att bli 100 kilowatt installerad effekt, säger Ulf. ■

Victor och Ulf Andersson vid solpanelerna under höskörden.

Stora fåglar ger lantbrukare problem

När flockar med gäss, sångsvan eller tranor skapar problem för lantbrukaren kan Länsstyrelsen hjälpa till med tips och råd och även låna ut skrämselfrustning.

Text och foto: Ingemar Parck Foto mink: mostphotos.com

Med våren kommer de stora fåglarna åter från sina vinterkvarter. Först brukar sångsvanarna komma. Sedan tranorna och gässen. I Stockholms län häckar framför allt grågås, kanadagås och vitkindad gås.

Fåglarna uppfattas av många som ett trevligt inslag i landskapet och trandansen är ett omtyckt skådespel.

Kostsamma skador

När dessa stora fåglar samlas i flockar på åkrar med attraktiv gröda kan det dock bli kostsamt för den som odlar där.

– Vi får ofta samtal från bekymrade lantbrukare som ser sina grödor bli uppätta. Berättar Mikael Fransson, vilthandläggare vid Länsstyrelsen.

Länsstyrelsen kommer gärna ut och ger tips om olika metoder att skrämna fåglarna från fälten.

– Om skadorna orsakas av arter som det inte är allmän jakttid på, som trana, sångsvan och vitkindad gås, kan Länsstyrelsen låna ut skrämselfrustning, säger Mikael.

När skrämselfrustning inte räcker för att hålla fåglarna borta finns möjlighet för den enskilde jakträttshavaren att fatta beslut om skydds jakt för att skydda grödan. Det ska då vara grupper om minst fem fåglar och tiderna som det är tillåtet beror på arten. ■

Jakttider i länet

Det är allmän jakttid på kanadagås och grågås 11 augusti – 31 januari i Stockholms län. Grågås, kanadagås och vitkindad som uppträder i flock om minst fem individer vid fält med oskördad gröda får jagas hela året för att förebygga skada.

Om det behövs för att förebygga skada på fält med oskördad gröda får jakträttshavaren jaga flockar på minst fem individer av:

- trana 1 augusti – 30 september och 1 april – 30 maj,
- och sångsvan 1 oktober – 31 mars.

Hjälp oss kartlägga mink i Stockholms skärgård

Länsstyrelsen Stockholm är intresserad av hur du som bor eller verkar i Stockholms skärgård upplever förekomst och eventuella problem kring mink. Enkäten är anonym. [Här hittar du enkäten.](#) ■

Sollentuna kommun bekämpar jätteloka

Jätteloka är en invasiv främmande art som är vanligt förekommande i Stockholms län och finns med på EU:s förteckning över invasiva främmande arter. Arten kan ge brännblåsor och kan vara både jobbig och utmanande att bekämpa. Kristoffer Ruist, arbetsledare för naturvården i Sollentuna kommun, kan med sin långa erfarenhet ge en inblick i arbetet.

Text: David Falk Foto: Pixabay

Enligt fynd från Artportalen är jättelokan jämnt spridd i hela Sollentuna kommun, bortsett från de nordligaste delarna. Arten utgör ett hot mot växtlivet då den konkurrerar ut annan vegetation med sina täta bestånd och stora blad.

Kommunen bekämpar årligen arten på ett 50-tal olika platser. Tillsammans täcker de cirka 9 500 kvadratmeter, men Kristoffer ser positiva trender i artens spridning.

– 2023 hittade vi endast två nya och för oss tidigare okända lokaler, så även om jättelokan förekommer på många olika platser har vi en begränsad spridning till nya lokaler, säger Kristoffer.

Glyfosatfria metoder

Kommunen har en prioriteringsordning för var de ska bekämpa som baseras på flera faktorer. Naturreservat och fornlämningsområden är högt prioriterade, följt av lokaler där många vistas. Mindre bestånd bekämpas före stora för att minska spridningen.

Sollentuna kommun har valt att enbart använda sig av entreprenörer som utför glyfosatfria bekämpningsmetoder eftersom många bestånd är belägna i skyddade miljöer i närheten av vattendrag. För tillfället använder de sig av två olika metoder. För mindre bestånd kokar de sönder rötterna genom att föra ner spjut i marken som utsänder hetvattenånga. För större bestånd utförs manuell bekämpning innan fröbildningen

genom att kapa plantorna och framför allt blomställningarna.

Plantorna som kapas innan blomning är därmed försvagade nästkommande år, vilket gör att storleken på blommorna krymper något.

– För stora eller svårtillgängliga bestånd använder vi manuell kapning av blomställningar innan de hinner bilda nya frön. Detta kräver dock upprepade bekämpningstillfällen då jättelokan tyvärr är fenomenal på att sätta nya blommor. En enda blomma kan bilda upp till 10 000 frön (!) så det är mycket viktigt att man inte missar någon.

Så bekämpar du arten

Arten är giftig och bör behandlas med försiktighet för att inte ge brännblåsor.

– Jag har själv, trots heltäckande skyddskläder, lyckats få växtsaft på mig med brännblåsor som följd. Det är inget jag kan rekommendera, säger Kristoffer.

Då alla inte har möjlighet att använda sig av den avancerade spjutmetoden är det manuell kapning av plantor och blomställningar som gäller. Använd skyddskläder och se till att klippa av blommorna innan de har gått i frö. Lägg blomställningarna i väl tillslutna säckar och släng dem som brännbart avfall på återvinningscentralen så att inte växtdelarna hamnar i komposten och kan spridas vidare. ■

Jätteloka *Heracleum mantegazzianum*

Kännetecken: 1–3 meter hög. Vitblommig. 5–10 cm tjock och ihålig stjälk. Stjälken har ofta röda fläckar. Vasst parflikiga blad, upp till 3 meter långa. Bladen är glest behårade på undersidan och kala på ovensidan. Plantorna blommar först år två.

Förväxlingsarter: Tromsöloka (*Heracleum persicum*), hörsneloka (*Heracleum platytaenium*), mindre björnloka (*Heracleum sphondylium*), strätta (*Angelica sylvestris*) och kvanne (*Angelica archangelica*).

Livsmiljö: Etablerad i hela Sverige söder om Dalälven. Föredrar öppen, näringsrik och helst fuktig mark. Fröna sprids främst med vinden men kan även spridas av människor, djur, fordon och strömmande vatten. Fröbanken kan finnas kvar i marken i upp till 10 år.

Ursprung: Västra Kaukasien.

Mer information finns på

- [SLU Artdatabankens webbplats](#)
- [Naturvårdsverkets webbplats](#)

Rapportera in främmande arter

Om du hittar en invasiv främmande art, eller misstänker att det är en, ska du rapportera in den på www.invasivaarter.nu eller www.rappen.nu (vattenlevande djur och växter). Allmänhetens observationer är viktiga för att kunna följa invasiva främmande arters förekomst och utbredning, samt förebygga fortsatt spridning.

Små gräsytor – stora miljövinster

Genom att så in vallgräs på de ytor som är som mest utsatta för ytavrinning gör lantbrukare Stefan Gustafsson en insats för miljön, samtidigt som han får tillskott i plånboken.

Text: Anna Kim-Andersson, Landsbygdsnätverket

– På min gård handlar det om ytor som ger sämre skörd och som jag ändå får bruka separat, berättar Stefan.

Stefan Gustafsson är mjölk-, kött och spannmålsbonde i mellersta Sörmland. Han är en av de lantbrukare som fått ersättning för att ha anlagt anpassade skyddszoner på sina skiften.

– Min gård ligger i skogs- och mellanbygd och fälten är kuperade. Det blir vattensamlingar nere i sänkor, berättar han.

Det är på erosionsbenägna marker, där det finns ytor som är utsatta för ytavrinning, som anpassade skyddszoner kan bli aktuellt. Vallgräs, eller vallgräs i blandning med vallbaljväxter, sås in på ytorna som en miljöåtgärd för att minska övergödning av sjöarna och vattendragen

i trakten. Det kan till exempel vara mark i anslutning till ytvattenbrunnar eller i svackor på åkermark.

Gräset fungerar som skydd

Forskning visar att så mycket som 90 procent av förlusten av fosfor från ett fält ofta sker på en yta som är bara 10 procent av åkern, i samband med snösmältning eller vid kraftiga regn.

– Att ha en anpassad skyddszon som fungerar som ett skydd på just den ytan är väldigt effektivt. Detta hindrar att partikelbunden fosfor via ytavrinningen transporteras vidare ut i vattendrag och sjöar och där bidrar till övergödning, berättar Emma Hjelm på Greppa Näringen.

För Stefan var det första gången, förra året, som han ansökte om ett åtagande om anpassade skyddszoner.

Han hörde talas om anpassade skyddszoner genom en vattenrådgivare på ett möte med LRF.

– Jag snappade upp att det var en bra miljöåtgärd med hög ersättning och tog sedan kontakt med en rådgivare på Hushållningssällskapet. Det finns som sagt var några låglänta ställen på mina marker där det blir stående vatten på våren eller när det regnar mycket. Här brukar jag få så spannmål lite senare och skörden blir sällan bra. Att istället skapa en anpassad skyddszon verkade vara en god idé, berättar han.

Femårigt åtagande

Stefan ansökte om ett åtagande för tre ytor som tillsammans är cirka 2,3 hektar.

– Vallgräset sådde jag in i somras, när det var lite torrare. Att anlägga

Fotot är inte taget på Stefan Gustafssons fält utan är ett exempel där en anpassad skyddszon skulle stoppa erosionen. Foto: Faruk Djodjic, SLU

Stefan
Gustafsson
Foto: Privat

“
*Här brukar jag få
så spannmål lite senare
och skörden blir sällan
bra. Att istället skapa
en anpassad skyddszon
verkade vara en god idé.*

Anpassade skyddszoner ligger inne på fält på platser där det finns risk för ytavrinning och erosion, som i svackor och vid ytvattenbrunnar.
Foto: Eva Skarbøvik

zonerna är ett engångsjobb, sedan är de på plats för hela åtagandeperioden, säger han.

Ibland uppfattas anpassade skyddszoner som odlingshinder men så ser inte Stefan det.

– I flera år har jag fått bruka dessa ytor separat på grund av deras läge, så det har ändå blivit flera körningar. Nu räknar jag med att jag inte ska behöva köra runt ytorna. Vid skörd lyfter jag bara redskapen och kör rätt över gräset, säger han.

Lantbrukare som vill söka miljöersättning för anpassade skyddszoner i SAM Internet behöver först hitta ytorna och sedan uppskatta storleken på ytorna.

För att få miljöersättningen måste varje enskild yta vara minst 100 kvadratmeter och tillsammans måste ytorna vara minst 0,1 hektar. Åtagandet är femårigt så när ytorna hittats behöver lantbrukaren bedöma att det passar att så in eller behålla redan anlagd vall på dessa ytor och att behålla vallen i fem år.

– Har du frågor om anpassade skyddszoner eller andra åtgärder för att minska erosion och förlust av fosfor från din åkermark och förbättra forsforutnyttjandet på gården kan du ta hjälp av Greppa Näringens rådgivning, exempelvis om fosforstrategi. På www.greppa.nu hittar du rådgivare och kontaktpersonen på länsstyrelsen för ditt län, avslutar Emma. ■

Anpassade skyddszoner

Syftet med anpassade skyddszoner är att begränsa fosforförluster från åkern till vatten.

- Det ofta är lätt att se var de erosionsbenägna ytorna finns, de syns särskilt tydligt efter ett kraftigt eller ihållande regn. Det går också att ta hjälp av de erosionsriskkartor som man från 2024 ser i SAM Internet, för att hitta ytorna på dina skiften.
- Ersättningen för anpassade skyddszoner höjdes förra året från 3 000 kronor per hektar och år till 10 000 kronor per hektar och år.
- Läs mer om anpassade skyddszoner på Jordbruksverkets webbplats.

Erosionsriskkartan

I SAM Internet kan du som är lantbrukare titta på kartor och se om det finns risk för erosion på dina skiften. Kartorna visar att det finns en beräknad risk och är därför inte facit utan ett hjälpmedel. Det är du som lantbrukare som kan avgöra om kartan stämmer med verklig risk.

På erosionsriskkartorna finns linjer som visar flödesackumulering det vill säga hur vatten förväntas att rinna på markytan.

Mörkröd linje, riskklass 1, visar att det är stor risk för att stora mängder jordpartiklar kan transporteras på ytan. Riskklass 7, mörkgrön linje, visar på låg risk och om det inte finns andra skäl och bedömningar kommer länsstyrelserna inte godkänna ersättning för anpassade skyddszoner där.

Boka in en rådgivning

Du kan få rådgivning inom Greppa Näringen för att till exempel minska dina fosforförluster. För att få rådgivning behöver du ha 25 djurenheter och/eller 50 hektar jordbruksmark.

Alla som vill få tillgång till information och bra tips kan bli IT-medlemmar på www.greppa.nu.

Läs mer på [sida 15](#).

Det här gäller när lantbruksdjur går ute

Sommaren närmar sig och med den även betesperioden för flera djurslag. Då är det viktigt att stängsel kring hagar och utomhusytor för djur är utformade på rätt sätt, både för att undvika skador på djuren och för att säkerställa att de fyller sin funktion. Många djur behöver också tillgång till ligghall eller annat väderskydd och markerna måste klara av djurens belastning.

Text: Ida Sofia Klemets. Foto: Ylva Berry

Här kommer en genomgång av viktiga bestämmelser som ska skydda djur från skador när de går på bete.

Gemensamma bestämmelser om stängsling

Vissa bestämmelser kring stängsling är gemensamma för flera djurslag. Exempelvis ska stängsel vara utformade och anordnade på ett sådant sätt att djuren som hålls i hagen inte riskerar att skada sig på det. Djur som ska drivas mellan stängsel ska inte heller kunna skada sig på dem. Stängslen måste vara väl uppsatta och underhållna. Beroende på djurslag så kan olika sorters stängsel användas, men oavsett om man använder nät eller trådar så ska de vara väl sträckta.

Taggtråd är förbjudet att använda till vissa djurslag, som hästar, grisar och fjäderfän. Enligt gällande djurskyddslagstiftning får taggtråd användas till nötkreatur, får och getter, under förutsättning att det inte finns el i tråden. Det är tillåtet att kombinera taggtråd med eltråd, men med vissa tillkommande krav. Eltråden ska monteras på en distanshållare på samma sida om stängslet som djuren går. Dessutom måste det vara minst 15 centimeter horisontellt mätt mellan eltråden och taggtråden. Taggtråden ska även jordas med jämna mellanrum.

Krav på marker och hagar

Den mark som används till utevistelsen ska klara av trycket från det antal djur som går i hagen och vara lämpligt för djurslaget. Marken behöver vara tillräckligt dränerad eller naturligt ha motsvarande egenskaper (läs mer om det på nästa sida). Detta är särskilt viktigt på de platser som är hårt belastade av djuren – sådana ytor kan exempelvis vara hårdgjorda. Föremål och annat som djuren kan skada sig på måste avlägsnas från hagar och betesmarker, och får heller inte finnas i eventuella drivningsvägar.

Väderskydd

Grisar som hålls utomhus under sommaren måste ha tillgång till en väderskyddad plats. Denna ska både skydda grisarna mot solsken, nederbörd och stark vind. De bör också ha tillgång till gyttejbad.

Fjäderfän behöver ha tillgång till väderskydd och även skydd mot rovdjur.

Utevistelse vintertid

Under vissa förutsättningar kan en del djur hållas utomhus eller ha tillgång till utevistelse även under den kalla årstiden när bete inte växer. En grundläggande förutsättning för detta är att djuren i sig är lämpade för att vara utomhus under sådana förhållanden. Detta ställer även krav på exempelvis tillgång till en ligghall eller inomhusutrymme som både ger skydd mot väderförhållanden och torra samt rena liggplatser. Markerna som används till utevistelse vintertid ska också vara lämpliga för djurhållningen och inte ha höga naturvärden som kan ta skada. ■

Mer information och lagstiftning

På [Jordbruksverkets webbplats](#) hittar du mer information om vad som gäller för olika djur vid utevistelse och rådande lagstiftning i övrigt. Sök på respektive djurslag.

Så förebygger du leriga och dåliga hagar

Marken där utegångsdjur hålls, som i hagar, ska vara tillräckligt dränerad eller ha motsvarande egenskaper naturligt. Leriga hagar är tyvärr en vanligt förekommande syn i landet. De kan leda till parasitangrepp, smittspridning och hälsoproblem hos djuren samt till övergödning och läckage av näringsämnen.

Text: Mikaela Westberg

Som djurägare finns det en del du bör tänka på och göra för att minska risken för hälso- och miljörisker.

Dränering

Hagar ska vara tillräckligt dränerade så att djuren inte ska tvingas gå igenom eller under längre perioder vara på ytor med dåligt underlag. Ett exempel är lera, där det finns risk för att det kan bli hudskador eller hudsjukdomar.

Markytor som belastas hårt av djuren till exempel vid utfodringsplatser, drickplatser samt markytor i anslutning till hagens in- och utgångar ska ha en markbeskaffenhet anpassad till antalet djur som hålls i hagen. Det är lämpligt att ha en hårdgjord platta under dessa områden som vid behov kan skrapas av.

För att hagen inte ska bli för lerig är det viktigt att se över dräneringen.

Du bör underhålla diken så att överskottsvatten kan ledas bort. Detta minskar både trycket på marken och trampskadorna samt förbättrar betestillväxten. I många hagar är det problem med ytavrinning och jorderosion under delar av året. Om hagen ligger i anslutning till ett dike eller vattendrag kan du sätta upp stängsel som hindrar djuren från att trampa sönder vallen. Detta minskar även risken för övergödning i vattendragen.

Sjukdomar och skaderisker

Djur kan drabbas av olika sorters bakterier och parasiter och många sprids via gödseln i hagar. Smittorisken är som störst i slutet av sommaren när regn och dagg blöter upp gödseln. Hästar kan drabbas av till exempel strålröta och bärrandsröta vilka orsakas av bakterier. En vanlig orsak till bakterieangreppen är att hästen gått på blött/fuktigt underlag under en längre tid. Hästar kan även utveckla mugg/rasp om de står i leriga och blöta hagar.

Även nötkreatur, får och getter kan drabbas av olika klövsjukdomar orsakade av bakterier i blöta miljöer.

I leriga hagar får djuren dessutom svårt att röra sig obehindrat i sina naturliga gångarter och de riskerar att halka och skada sig.

Mocka och städa i hagen

För att minska spridningen av bakterier i hagen kan du med fördel mocka den regelbundet, gärna 1–2 gånger i veckan. Detta minskar även näringsläckage i hagen. Du kan underlätta arbetet genom att använda en traktor med frontlastare, eldriven skottkärra eller gödseldammsugare. Städa även undan foderspill kring utfodringsplatsen så att djuren inte riskerar att få i sig bakterier via fodret.

Flytt vid behov

Om möjlighet finns är det lämpligt att flytta utfodringsplatsen och grindöppningen regelbundet för att minska trycket vid dessa. Att flytta djuren till en ny hage när betet är slut är också att föredra. Då får betestillväxten en chans att återhämta sig och det minskar parasittrycket.

Vid tjällossning och kraftigt regn, särskilt under tidig vår och sen höst, är risken för lera ännu större. Vid möjlighet under dessa perioder är det fördelaktigt att låta djuren gå några dagar på annan lämplig plats. På så sätt kan du undvika att vegetationen blir förstörd och minska risken för mycket lera och blöta hagar under säsongen. ■

Jordbrukarstöd

Här får du information om jordbrukarstöden och annat du behöver veta om årets SAM-ansökan.

Uppföljning med satellitbilder

Även i år kommer Jordbruksverket att använda satellitbilder och digital analys för uppföljning av jordbruksmark innan utbetalningen av jordbrukarstöd. Därför är det några saker du behöver tänka på. Läs mer om uppföljningen i förra numret av Landsbygd i centrum och på [Jordbruksverkets webbplats](#).

Text: Karin Vela Foto: Jordbruksverket

I början av säsongen kommer Jordbruksverket göra en första uppföljning av dina skiften. Detta innebär en analys av att skiftena i din ansökan består av jordbruksmark och därmed ger rätt till stöd. Avvikelse vid denna uppföljning kan vara nya byggnader, upplag eller granplanteringar. Vid denna analys tittar man även på att det är en gröda per skifte. Utöver att följa upp att det skett en aktivitet på skiftet, att skiftet ger rätt till jordbrukarstöd samt att det bara är en gröda per skifte, så kommer Jordbruksverket i år även att följa upp att grödan på skiftet stämmer överens med den ansökta grödan och att ingen jordbearbetning skett på betesmarker.

Aktivitet på alla skiften

Senare på säsongen analyseras bilder för att avgöra om det har utförts någon aktivitet på skiftena i din ansökan. Aktivitetskravet innebär att du senast den 31 oktober varje år ska ha odlat, låtit beta, putsat, slagit av eller jordbearbetat skiftena.

Brev om aktivitet eller avvikelser

Länsstyrelsen skickar ut brev om avvikelser i slutet av juni och vi skickar en påminnelse i början av augusti. För de skiften där analysen inte kan uppfatta en aktivitet kommer vi att skicka ut ett brev i början av oktober.

Om du får ett brev

Om det upptäcks avvikelser i någon av analyserna kommer du att få ett brev. Du kan få ett brev trots att du har utfört en aktivitet på skiftet – det kan bero på att aktiviteten inte gick att uppfatta i analysen. Även då behöver du skicka in ett geotaggat foto för att visa att aktiviteten utförts.

Om du får ett brev är det viktigt att du agerar, även om du har skött dina marker så som du ska. Alternativen du kan välja på är att ändra i din ansökan, eller skicka in ett geotaggat foto.

Du kan se statusen för uppföljningen av alla dina skiften under rapporter i SAM Internet. Öppna den som heter ”Markuppföljningsrapport”.

Ändra din ansökan

När du har fått brevet har du möjlighet att ändra eller dra tillbaka delar av din ansökan i SAM Internet. Du ska även dra tillbaka ansökan på skiften som du inte kommer att hinna sköta i år. Det finns två ändringsdatum att hålla reda på.

31 augusti – Sista dag att justera gröda och skiftesgränser i ansökan. Du kan inte lägga till mer mark.

31 oktober – Sista dag att ta bort hela eller delar av skiften eller stöd ur din ansökan.

Skicka in ett geotaggat foto

Om du har utfört en aktivitet på skiftet kan du skicka in ett geotaggat foto (via mobil-appen Jordbruksverket Geofoto) som styrker detta. Om du själv inte vill eller kan använda appen kan du ta hjälp av någon annan, till exempel en anhörig eller en konsult, som skickar in ett foto via appen med din kod för fotosvar som finns i brevet om markuppföljning.

Sista datum för att skicka in ett geotaggat foto är den 31 oktober.

Risk för avdrag om du inte gör en åtgärd

Om du inte skickar in ett svar, en ändrad ansökan eller ett geotaggat foto, kommer vi att handlägga ansökan utifrån analysen och då riskerar du att få avdrag på utbetalningen. Därför är det viktigt att du agerar om du får ett brev. Kontakta oss på Länsstyrelsen om du har frågor om hur du ska göra. ■

Investeringsstöd

Här får du information om stöd i den strategiska planen för EU:s gemensamma jordbrukspolitik.

Så handläggs din ansökan om investeringsstöd

Under 2024 har vi både ansökningsomgångar och riktade utlysningar, vilket innebär att du kan söka företags- och investeringsstöd vid specifika tillfällen under året. När ansökningsomgången eller perioden för utlysningen är slut kommer ansökningarna att poängsättas och prioriteras mot varandra.

Text: Olof Haraldsson Foto: Karin Haglund

Hantering av ansökningar

I de flesta stöd används ansökningsomgångar. Datum för ansökningsomgångarna hittar du nedan samt på länsstyrelsens webbplats. I några stöd används löpande hantering. Utllysningar kan också komma att användas som komplement. I några av stöden har vi hittills fått in få ansökningar, exempelvis täckdikning, kalkfilterdiken, energiskog och bevattningsdammar.

Målsättningen är att vi tar beslut inom 6 månader för ansökan om stöd och inom 4 månader för ansökan om utbetalning. Vid en ansökan i en ansökningsomgång så kan tiden bli längre ifall du söker tidigt i ansökningsomgången.

Poängsättning för att prioritera

För att kunna prioritera mellan ansökningarna i stöden används poängsättning. I vissa stöd handlar det till exempel om att se hur lönsam en investering är i förhållande till utgifterna och upprättad kalkyl. De ansökningarna med högst poäng i prioritering ges stöd i första hand. Poängsättningen finns att se i e-tjänsten när du fyller i din ansökan.

Länsstyrelsen publicerar löpande information på webben om vilka stöd som går att söka, hur dessa kommer att prioriteras, hur de hanteras och hur stor budgeten är för respektive stöd.

Investeringsstöd för förädling

Investeringsstöd för förädling kan sökas mellan 1 februari – 31 maj. Ingen ytterligare omgång är planerad under 2024.

Startstöd

Ansökningar om startstöd hanteras i turordning efter det datum som ansökningarna kommer in.

Investeringsstöd för attenvårdsåtgärder

Ansökningar om investeringsstöd för vattenvårdsåtgärder hanteras i turordning efter det datum som ansökningarna kommer in.

Investeringsstöd till kalkfilterdiken

Stöd till kalkfilterdiken kan du söka genom en utlysning. Du kan söka mellan 1 augusti – 31 oktober.

Investeringsstöd för bevattningsdammar

Investeringsstöd för bevattningsdammar hanteras i turordning efter det datum som ansökningarna kommer in.

Investeringsstöd för ökad konkurrenskraft

Till skillnad från föregående år har vi under 2024 riktade utlysningar inom investeringsstödet för ökad konkurrenskraft. Det innebär att du kan söka stöd för:

- Stallar och inhysningssystem mellan 1 maj – 30 september.
- Energiskog mellan 1 augusti – 31 oktober.
- Täckdikning mellan 1 augusti – 31 oktober.

För investeringsstöd till Ny teknik och Minskad ammoniakavgång så är datumen inte fastställda ännu. Information om detta kommer ligga på länsstyrelsens webbplats när det bestämt.

Under 2024 kan du inte ansöka om stöd för växthus eller torkanläggningar.

Investeringsstöd för diversifiering till annat än jordbruk

Investeringsstöd för diversifiering till annat än jordbruk kan sökas mellan den 1 februari – 31 maj. Vid behov kommer ytterligare en ansökningsomgång i höst. ■

Läs mer om stöden

På [Länsstyrelsens webbplats](#) hittar du information om stöden.

Lär dig MER

Länsstyrelsen Stockholm erbjuder kurser och rådgivning till länets lantbrukare och landsbygdsföretagare. Alla våra aktiviteter annonseras i kalendern på startsidan på vår webbplats, www.lansstyrelsen.se/stockholm.

Foto: Daniel Daggfeldt

Kurs om hamling av träd

På kursen får du lära dig hamla (beskära) unga träd som inte har hamlats tidigare eller ska återhamlas. Vi går igenom vilka träd som kan nyhamlas, hamlingsintervaller, redskap, beskärningsteknik och säkerhet. Vi övar på att hamla träd och testar klättersle och annan utrustning. Kursen hålls utomhus och du kan låna all utrustning på plats.

När: 30 september klockan 10.00–16.00

Var: Färsna gård, Norrtälje

Kostnad: ingen kostnad; ta med egen lunch och fika

Anmälan: senast 24 september i [Länsstyrelsens webbkalender](#)

Kurs om skyddsvärda träd

På kursen får du lära dig om skötsel och vård av särskilt skyddsvärda gamla träd. Vi börjar på sal, men större delen av kursen hålls utomhus. På sal går vi igenom vad träd behöver för att må bra, vad som händer med åldrande träd och vad som gör dem så värdefulla för många arter. Vi går även igenom teorin bakom hamling. I fält pratar vi restaurering och lär oss besikta äldre trädets hälsotillstånd, till exempel att bedöma skador och hot som almsjuka/askskottsjuka.

När: 4 oktober klockan 10.00–16.00

Var: Ekebyholms slott, Rimbo

Kostnad: ingen kostnad; ta med egen lunch och fika

Anmälan: senast 24 september i [Länsstyrelsens webbkalender](#)

Aktiviteterna finansieras av EU och svenska staten med stöd från strategisk plan för EU:s gemensamma jordbrukspolitik 2023–2027.

Jordförvärvstillstånd

Den som köper en lantbruks- eller skogsbruksfastighet i ett glesbygdsmråde behöver i de flesta fall ett jordförvärvstillstånd. Man kan bli nekad tillstånd ifall Länsstyrelsen bedömer att fastigheten behövs för att främja sysselsättning eller bosättning på orten. För att det ska bli aktuellt att utreda ifall en fastighet behövs för att främja sysselsättning eller bosättning på orten så behöver en annan spekulant anmäla sig som intressent.

Sedan en tid tillbaka lägger vi upp information på Länsstyrelsen Stockholms webbplats när en ny ansökan om jordförvärvstillstånd har kommit in. Det

går att prenumerera så att man får mejl varje gång en ny ansökan läggs upp på webbplatsen. Det finns även ett formulär att fylla i om man är intressent på en av de fastigheter som vi för tillfället har inne för handläggning. Det här gäller fastigheter som har sålts i glesbygdsmråde i Stockholms län och där Länsstyrelsen nu prövar en ansökan om förvärvstillstånd, det är inte en fastighetsförmedling. Som intressent behöver man visa på hur ens egna förvärv av aktuell fastighet skulle kunna främja sysselsättning eller bosättning. Läs mer [Länsstyrelsens webbplats](#). ■

Kostnadsfri enskild rådgivning

Ett rikt odlingslandskap

Rådgivning för dig som är intresserad av odlingslandskapets natur- och kulturmiljövärden.

Foton: Ylva Berry (backtimjan), mostphotos.com (potatis)

Gynna pollinerare

Rådgivningen omfattar olika åtgärder för att öka tillgången på föda, skydd och boplatser för blombesökande insekter och andra nyttodjur:

- Skötsel av gräsmarker för att öka blomrikedom i tid och rum.
- Anläggning och skötsel av nya blommande ytor med örter och vedartade växter.
- Identifiera lämpliga boplatser och föreslå skötsel- eller förstärkningsåtgärder.
- Skapa spridningskorridorer.
- Information om ekosystemtjänsterna pollinering och biologisk bekämpning.

Kontakta Christina Winter, vår rådgivare på Hushållningssällskapet: christina.winter@hushallningssallskapet.se

Varför är pollinerare viktiga?

De flesta pollinerare är mer eller mindre knutna till odlingslandskapet och de bidrar till ekosystemtjänsterna pollinering och bevarande biologisk bekämpning.

En tredjedel av de vilda bina är rödlistade, flera dagfjärilar i gräsmarker är hotade och två dagfjärilsarter har sannolikt försvunnit från Sverige de senaste åren.

Skötsel av värdefulla träd

Du kan få råd kring hur skyddsvärda träd (till exempel gamla träd, hamlade träd eller hålträd) och

deras värden kan bevaras och förstärkas genom åtgärder som föryngring, beskärning, hamling samt skötsel av miljön runt trädet. Träden ska växa på eller i anslutning till betes- eller åkermark. Du kan inte få rådgivning för träd på annan mark som tomt eller i skog. Kontakta Daniel Daggfeldt, en av våra rådgivare på Svenska Trädmästarna AB, med en kort beskrivning och några bilder: daniel@tradmastarna.se

Betesplanering, betesmarker och ängar

Du kan få råd kring förbättrad naturvårdsnnytta, djurvälstånd och lönsamhet på naturbetesmarker, slåtterängar, betade brynzoner och åkerholmar. Du får lära dig om restaurering, samt skötsel och betesplanering (betets näringsinnehåll, olika djurslags näringsbehov under betessäsongen, stängseltyper, betestryck, hur du ska undvika parasiter, igenväxning, trampskador, barknag och giftiga växter). Kontakta Frida Hedin som är en av våra rådgivare på Hushållningssällskapet: frida.hedin@hushallningssallskapet.se

Restaurering av ekonomibyggnader

Du kan få råd kring gamla ekonomibyggnader som jordkällare, smedjor, ladugårdar, lador eller kvarnar. Du får lära dig om restaurering, traditionella material och hantverkstekniker, svåråtgärdade skador, att upprätta en underhållsplan, eller hjälp med att hitta varsamma sätt att anpassa byggnaden till nya verksamheter och användningsområden. Rådgivningen gäller bara i odlingslandskapet och omfattar inte bostadshus, torp eller andra hus på tomtmark. Kontakta Sven-Erik Sihlberg, vår rådgivare på Ebbalund Byggnads AB med en kort beskrivning och några bilder: ebbalundsmail@gmail.com

Greppa Näringen

Rådgivning om vad som kan göras för att minska växtnäring förluster och klimatpåverkan på din gård.

På Greppa Näringens webbplats, www.greppa.nu, hittar du information om alla rådgivningar och kontaktuppgifter till Grepparådgivare i Stockholms län.

Du kan få rådgivning inom Greppa Näringen om du har 25 djurenheter och/eller 50 hektar jordbruksmark. Alla som vill få tillgång till information och bra tips kan bli IT-medlemmar på www.greppa.nu.

Kontakta Cecilia Norén, 010-223 14 84, cecilia.noren@lansstyrelsen.se

greppa näringen

Ekologisk produktion

Rådgivning för dig som vill utveckla ny eller befintlig ekologisk produktion inom lantbruk och trädgård. Det kan gälla frukt, bär, grönsaker, potatis, växtodling, lamm, nöt eller fjäderfä.

Kontakta Åsa Pettersson så förmedlar hon din intresseanmälan till aktuell upphandlad rådgivare: asa.pettersson@lansstyrelsen.se eller 010-223 15 16

Hej Emma Andersson!

Just nu pågår ett omfattande arbete med att bygga upp Sveriges totalförsvar, där det civila försvaret ingår. Länsstyrelsen är en del i arbetet och vi har pratat med Emma Andersson, som är handläggare inom krisberedskap och civilt försvar på Länsstyrelsen Stockholm.

Text: Karin Haglund. Foto: Ida Andersson

Hur väl rustade är vi för kris och krig i Sverige?

– Vi har sett en successiv upp-trappning av Sveriges försvar under en ganska lång tid och detta har intensifierats i och med kriget i Ukraina. 2015 kom beslutet att åter-uppta Sveriges totalförsvarsplanering – ett arbete som i stort sett lagts ned efter kalla kriget. Samhället har förändrats och tekniska utvecklingen gått framåt, så mycket av total-försvarsplaneringen behöver byggas upp på nytt utifrån förutsättningarna som finns idag. Det är en komplex uppgift som kommer att ta tid, men mycket har hänt de senaste åren och vi har tagit stora kliv framåt.

Vad omfattar det civila försvaret?

– Det civila försvaret handlar om att samhället ska fortsätta att fungera vid kris och krig. Det innebär bland annat att se till att de viktigaste samhällsfunktionerna fungerar, och att vår försörjning av livsmedel och dricksvatten kan fortsätta. En annan viktig uppgift för det civila försvaret är att stödja det militära försvarets förmåga och att skapa försvarsvilja, vilket även handlar om att skapa och upprätthålla en tilltro till myndig-

heter och samhället i framför allt kris- och krigssituationer. Till skillnad från det militära försvaret, där Försvarsmakten ansvarar, är det många aktörer som arbetar för att bygga upp det civila försvaret – däribland myndigheter, regioner, kommuner, företag och privatpersoner.

Vilken livsmedelsberedskap har vi i Sverige och vilka utmaningar finns i länet?

– Att säkra tillgång till livsmedel och dricksvatten för civilbefolkningen vid kris eller krigssituationer är en jätte-utmaning, vilket vi har kunnat se i det pågående kriget i Ukraina. Just nu pågår många utredningar kopplade till Sveriges livsmedelsberedskap, bland annat kring beredskapslager och hos vem ansvaret skall ligga. Att stärka vår inhemska produktion av livsmedel är en viktig del av detta. Förhoppningsvis kommer de pågående utredningarna att ge oss fler svar framöver.

I Stockholms län är den främsta utmaningen att vi har en så liten primärproduktion i förhållande till länets befolkning. Vi är därför beroende av övriga delar av Sverige

och omvärlden för vår livsmedels-försörjning. Stockholms län har även en större hotbild, eftersom landets huvudstad finns här, och eftersom många bor trångt kan möjligheter till hemberedskap vara begränsad. En stor volym livsmedel serveras också i länets offentliga kök, och det är stor variation på hur långt kommunerna har kommit i arbetet med beredskap och hur prioriterad frågan är av politiken. I den frågan behövs nationell samordning och riktlinjer som tydliggör vad som förväntas av kommunerna.

Vad kan jag som privatperson eller företagare göra för att stärka min beredskap?

– Du kan börja med din egen beredskap genom att se till att du har livsmedel och dricksvatten lagrat för minst en vecka och kan klara dig utan tillgång till el under en period. Som företagare är det viktigt att planera för hur din verksamhet kan fortsätta fungera i en kris eller krigssituation. Att det är viktigt visade sig bland annat under pandemin, där företag som var förberedda och kunde ställa om sin verksamhet också klarade sig bättre genom krisen. ■